

MEGEMLÉKEZÉS**Commemoration**

**100 éve született
Bócsa Iván akadémikus, növénynevelő
(1926-2007)**

Bócsa Iván 1926. július 9-én született Aradon. Édesapja Bócsa Antal tisztviselőként dolgozott, édesanyja Blaskovits Vilma volt. 1940-ben Bukarestben kezdte középiskolai tanulmányait, majd – miután a család 1941-ben áttelepült Magyarországra – ezt a budapesti Werbőczy István Gimnáziumban folytatta, ahol 1944-ben érettségizett. 1944–1948 között a budapesti agráregyetem hallgatója volt, ahol Barabás Zoltán és Király Zoltán is – későbbi barátai és akadémikus társai – évfolyamtársai voltak. A mezőgazdasági mérnöki oklevél megszerzése után 1948 nyarán Kompoltra került gyakornoknak, majd 1949 februárjában a növénynevelő Fleischmann Rudolf közvetlen munkatársa lett Kompolton, ahol haláláig, csaknem 59 éven át megszaktítás

nélkül dolgozott. 1950-ben felsőfokú növénynemesítő tanfolyamot végzett. Fleischmann Rudolf az utolsó – sok növénnyel foglalkozó – nemesítők közé tartozott, ezért a mellette töltött két év alatt a fiatal Bócsa Iván csaknem minden kompolti növényfaj nemesítésével megismerkedett. Fleischmann 1950-es halála után Bócsa – akkor még kezdő nemesítőként – a kender- és a lucernanemesítés feladatát kapta. Tehetségét bizonyítja, hogy ezekből a kis és nemesítési szempontból nehéz növényekben is nemzetközileg figyelemre méltó eredményeket tudott elérni.

A kendernemesítésben először rekonstruálta az F-kendert (Fleischmann kender), majd előállította a Kompolti fajtát, mely 1955-ben kapott állami elismerést. Ez a fajta tekinthető jelenleg a leghosszabb ideje (71 éve) köztermesztésben lévő magyar fajtának az összes hazai kultúrnövény közül. Az egylaki kendert Európában harmadikként sikerült előállítania. Ez a változat azonban csak egy közbeeső sikeres lépés volt a végső célhoz, amit a 95%-ban nőgyedből álló kenderfajta előállítása jelentett. Ez volt az UNIKO-kender, amelynek F1 állománya hatalmas magtermésével tűnt ki, és F2 nemzedékét használták fel rostipari célra. Ezt az addig nem létező kenderformát uniszexuális kendernek nevezte el. Természetesen a heterózishatás kihasználása sem került el figyelmét, és az első államilag elismert heterózis hibrid kenderfajta is (B-7) az ő nevéhez fűződik. Mindig is kedvelte a különleges feladatokat és célokat, így nemesített egy sárgaszárú államilag elismert kender fajtát is.

A lucernanemesítés során hamar felismerte, hogy a lucerna autotetraploid jellegéből adódóan a kiváló magyar tájfajták termőképességében a hagyományos nemesítéssel különösebb előrehaladást nem lehet elérni. Nemzetközi együttműködés keretein belül kezdeményezte a rezisztencianemesítést, aminek eredményeképpen előbb *Verticillium*, majd *Fusarium* rezisztens fajtákat állított elő. A kenderhez hasonló speciális kihívást jelentett számára – az egygyomrúaknál – a szójafehérje pótlását lucernafehérjével lehetővé tevő fajta előállítása. Munkatársaival sikerült előállítania világon napjainkig is egyedülálló szaponinmentes lucernafajtát, a Szapkot (1987).

A tarka koronafürtöt az 1970-es években vezette be a magyar mezőgazdaságba. A honosítás mellett kidolgozta az új növényfaj termesztéstechnológiáját is, mely a lucerna után a legnagyobb terméspotenciálú és kiváló beltartalmú évelő pillangós takarmánynövényünk lehetne.

Három szabadalom is fűződik nevéhez: 1. Szaponinmentes fehérjekoncentrátum előállítása lucernából (1984), 2. Szapko lucerna (1988), 3. Fehérvirágú tarka koronafürt (1992). Számos államilag elismert fajta nemesítője is – lucernafajtái: Vertibenda (1973), Verko (1978), Szapko (1987); kenderfajtái: Kompolti (1954), B-7 hibrid (1954), UNIKO-B

(1965), Kompolti sárga szárú (1971), Kompolti hibrid TC (1983), Panoráma (1983), Fibriko (1989); egyéb fajtái: F őszi bükköny (1954), Mátra baltacím (1969), Kompolti tarka koronafürt (1983), Kompolti 3 őszi búza (1990). Ő kezdeményezte a Rivoli (1977), az FD-5 (1985) francia ősibúzafajták, továbbá az ugyancsak francia Michka tavaszi árpa (1994) és a Gofie ősziárpa honosítását (1996). Az új fajok hazai honosítása még utolsó éveiben foglalkoztatta. 2004-ben tenyészkertjében lelkesen mutatta be a külföldi szárazságtűrő növényeket pl. a bölényfüvet (*Bouteloua dactyloides*), az óriás tarackbúzát (*Elymus giganteus*), a csicseriborsó-csüdfüvet (*Astragalus cicer*) és másokat.

Tudományos alkotási szintén jelentősek. Szakmai publikációinak száma közel 300, melyből 85 német, angol, olasz és francia nyelven írt tudományos dolgozat. Továbbá 12 könyv és könyvrészlet szerzője, melyből kiemelkednek a *Kultúrflóra* kötetei a kenderről, a lucernáról és a koronafütről, valamint a Fleischmann-monográfia. A kenderről írt kézikönyve (2004) Európában és Amerikában is megjelent. 1969-től 2006-ig szakterületünk egyetlen magyar nyelvű tudományos lapjának, a *Növénytermelés* c. folyóiratnak volt a felelős szerkesztője. A korábban gyenge-közepes lapból egy nemzetközileg ismert és elismert lapot fejlesztett.

A biológiai tudományok kandidátusa fokozatot 1957-ben a „*Kísérletek magyar egylaki kenderfajta előállítására*” c. értekezésével nyerte el. A tudományok (MTA) doktora fokozatot 1974-ben szerezte meg „*Különleges célkitűzések megvalósítása a*

kender nemesítésében” c. doktori értekezésével. A Magyar Tudományos Akadémia 1990-ben levelező tagjává, majd 1995-ben rendes tagjává választotta. Akadémiai székfoglaló előadásának címe „*Nemesítés a lucerna antinutritív anyagai ellen*” volt. A Magyar Tudományos Akadémia szakterületi munkáiban is részt vállalt, tagja volt a Tudományetikai, a Magyar Nyelvi, a Gyepterületi és a Növénytermesztési Bizottságnak, és az MTA Miskolci Területi Bizottságának. Három évig volt az MTA Növénytermesztési Bizottságának elnöke, azt követően haláláig tiszteletbeli elnöke. Folyamatosan küzdött azért, hogy a társadalom a növénytermesztők munkáját megismerje, pl. a nemesítő munka elismerését jelentő, 1968-ban alapított Fleischmann Rudolf emlékplakettet az agrárminisztérium 1978 és 1991 között ismeretlen okból nem adta ki, azonban Bócsa Iván akadémikus közbenjárására a 2/1992. (I. 27.) FM rendelettel egy új korszak kezdődött a plakett történetében. Ezután az emlékplakett neve Fleischmann Rudolf Díj lett. Bócsa Iván javaslatára 1992 óta az agrárminisztérium a Fleischmann-díjjal minden évben kitünteti a legkiválóbb növénytermesztőket és növénytermesztőket.

Széleskörű nemzetközi munkásságot fejtett ki, főleg Európában az Európai Növénytermesztők Nemzetközi Szervezetén, az EUCARPIA-n belül a magyar nemzeti bizottságának elnökeként, majd nemzeti képviselő és e szervezet Takarmány- és Lucerna Szekciójában is működött. Tagja volt az International Association on Mechanization of Field Experiments (IAMFE) magyar nemzeti bizottságának és a Német Növénytermesztők Szövetségének.

Fél évszázados eredményes kutatómunkáját 1973-ban Fleischmann Rudolf emlékplakettel, 1977-ben Akadémiai Díjjal, 1991-ben az Eötvös Loránd-díjjal, 1996-ban Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje, 1997-ben Széchenyi-díjjal és 2004-ben MAB emlékéremmel ismerték el. A Nyugat-magyarországi Egyetem és a Szent István Egyetem címzetes tanára, a Szent István Egyetem tiszteletbeli doktora volt.

Nagy veszteség érte a hazai növénytermesztő társadalmat, amikor 2007. május 4-én meghalt Bócsa Iván, Széchenyi-díjas akadémikus, kutatóprofesszor, a hazai klasszikus növénytermesztők nagy és eredményes generációjának egyik utolsó képviselője. Ő nemzetközileg is kiemelkedőt alkotott a kender, a lucerna és a koronafürt nemesítésében. Alkotó szelleme tovább él munkatársaiban és tanítványaiban, valamint a magyar és európai növénytermesztőkben, növénygenetikuskban és növénytermesztőkben.

Heszky László, Matuz János